

УДК 343.9: 343.575

12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

СПЕЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА НАРКОЗЛОЧИНІВ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Гладкова Є.О.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ

Статтю присвячено розгляду комплексу заходів, спрямованих на виявлення і нейтралізацію соціально-економічних причин і чинників, що породжують наркозлочинність.

Ключові слова: профілактика, спеціальна профілактика, протидія, система, заходи, проблема наркоманії, наркозлочинність, наркозлочин.

Статья посвящена рассмотрению комплекса мероприятий, направленных на выявление и нейтрализацию социально-экономических причин и факторов, порождающих наркопреступность.

Ключевые слова: профилактика, специальная профилактика, противодействие, система, мероприятия, проблема наркомании, наркопреступность, наркопреступления.

The article is devoted to the review of a set of measures aimed at identifying and neutralizing social and economic causes and factors that give rise to drug-related crime.

Key words: prevention, special prevention, counteraction, system, measures, the problem of drug addiction, drug-related crime, drug offence.

Наркозлочинність як соціальне явище тісно пов'язане з немедичним вживанням наркотиків і подальшою, хворобливою залежністю від них (наркоманією), і також протиправною поведінкою осіб, що займаються незаконними діями з наркотичними речовинами і вчиняють злочини під їх впливом, тому якісна система спеціально-кримінологічної профілактики повинна включати в себе наступні елементи:

- профілактика наркоманії, як негативного соціального явища, що представляє собою сукупність фактів несанкціонованого прийому наркотичних засобів і хворобливого звикання до них; у тому числі хворих людей;
- профілактика злочинів (та інших правопорушень), що вчиняються у зв'язку з наркоманією.

Нами вже було раніше встановлено та доведено глобалізація проблеми незаконного обігу та зловживання наркотичними засобами і психотропними речовинами, що викликало появу і розвиток субкультури наркоманії в нашій країні. А швидка зміна соціально-економічних умов життя в державі зумовила зростання пропозиції і попиту на наркотики.

В межах наукових досліджень зібраний значний фактичний матеріал, що характеризує дані негативні соціальні явища, систематизовані позитивні й негативні наслідки боротьби з ними в різні етапи розвитку нашої держави. Чільне місце посідають правові дослідження таких вітчизняних та закордонних вчених, а саме: О.М. Бандурки, І.Г. Богатирьова, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, О.І. Гурова, О.М. Джужи, А.П. Закалюка, О.Г. Колба, М.В. Корнієнка, О.М. Костенка, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, А.А. Музики, А.В. Савченка, С.В. Слінька, В.А. Тимошенка, О.Н. Ярмиша, Х.П. Ярмакі та інших.

Вважаємо, що в умовах погіршення наркоситуації в країні важливо зосередити зусилля правоохоронних органів (в першу чергу – поліції) не тільки на контролі за незаконним розповсюдженням наркотиків, а й на профілактичній діяльності щодо запобігання вживанню наркотиків і

зменшенню соціальних наслідків зловживання ними (скорочення кількості скоєних правопорушень, поширенню СНІДу і т. п.) [1, с. 6-7].

Тому метою статті є розгляд спеціальної профілактики, як комплексу заходів, спрямованих на виявлення і нейтралізацію соціально-економічних причин і чинників, що породжують наркозлочинність.

Як засвідчило вивчення практики протидії наркозлочинності в окремих ГУНП в областях попередження зловживання наркотиками складається з двох взаємопов'язаних елементів:

- діяльності, спрямованої на скорочення зловживання або попиту на наркотики;
- діяльності, спрямованої на скорочення незаконної пропозиції наркотиків.

Вирішення оперативно-службових завдань, що стоять перед підрозділами з протидії наркозлочинності, нерозривно пов'язане з комплексним вирішенням цих двох проблем.

У нашій країні провідну роль у розробці і здійсненні заходів спеціальної профілактики зловживання наркотиками відіграють органи охорони здоров'я та поліції. Зі зрозумілих причин ми основну увагу приділимо профілактичній роботі органів поліції.

Зрозуміло, найбільш позитивні результати у вирішенні цього питання досягаються завдяки тісній взаємодії органів нацполіції з іншими відомствами, органами охорони здоров'я, освіти, громадськими організаціями та іншими формуваннями, що займаються питаннями запобігання зловживання наркотиками.

Під скороченням попиту на наркотики слід розуміти спільну узгоджену діяльність правоохоронних органів та інших державних і громадських організацій, спрямовану на скорочення інтересу людей до наркотичних засобів і психотропних речовин.

У зв'язку з тим, що профілактика немедичного вживання наркотиків має безліч аспектів, її правильна організація і практичні заходи, спрямовані

органами поліції на ключові точки даної проблеми, є засобом для досягнення позитивного результату у протидії наркозлочинності.

Для успішного здійснення заходів, спрямованих на скорочення попиту на наркотики, в першу чергу, потрібно визначити:

- ✓ різновид наркотику, найбільш поширеного на території, що обслуговується;
- ✓ контингент споживачів (вік, стать, соціальний стан, етнічне походження, культурний рівень і т. п.);
- ✓ канали і джерела надходження їх в незаконний обіг;
- ✓ місця вживання (в школі, вдома, на вулиці, з друзями або на самоті);
- ✓ способи вживання (нюхання, куріння, ін'єкції);
- ✓ структуру і динаміку наркозлочинності.

Відомості такого характеру, що визначають масштаб проблеми в конкретному регіоні, необхідні для надання цільового профілактичного впливу на різні групи населення.

Зібравши подібну інформацію, слід визначити такі основні напрямки профілактичної роботи:

- формування громадської думки, спрямованої на неприйняття наркотиків, пропаганду здорового способу життя;
- здійснення роз'яснювальної роботи серед населення про небезпеку немедичного споживання наркотиків, необхідність дотримання антинаркотичного законодавства і правові наслідки його порушення.

Формування атмосфери загального неприйняття наркотиків у населення має на меті подолання пасивності та байдужості до проблеми наркоманії і здійснюється за допомогою:

- постійного інформування громадськості про стан оперативної обстановки по лінії незаконного обігу наркотиків та зловживання ними;

– створення системи науково-інформаційного забезпечення пропаганди здорового способу життя як умови нормальної життєдіяльності, самореалізації і самовираження людини.

У зв'язку з тим, що основну масу споживачів наркотиків становить молодь, вона повинна також включати в себе заходи щодо попередження зловживання наркотиками шляхом формування атмосфери їх неприйняття в школах, за місцем роботи молоді, у місцях проведення дозвілля. Необхідно створювати і підтримувати умови, за яких вибір здорового способу життя стає привабливим і доступним.

Програми освіти в освітніх установах є вельми ефективним засобом профілактики зловживання наркотиками серед підростаючого покоління, у зв'язку з чим, поліцейські (в першу чергу, співробітники підрозділів протидії наркозлочинності) вносять пропозиції керівництву шкіл про розробку таких програм і надають допомогу в їх здійсненні [2, с. 51; 3, с. 14].

Крім того, важливо, щоб такі програми мали своє продовження і надавали профілактичний вплив не тільки на рівні шкіл. Співробітникам поліції необхідно налагоджувати постійну взаємодію з зацікавленими суб'єктами, вносити пропозиції до органів системи охорони здоров'я, підрозділів Міноборони, органів місцевого самоврядування та інших організацій про підготовку подібних програм, метою яких є недопущення поширення наркотиків і скорочення кількості їх споживачів.

В останні роки дещо активізувалася діяльність неурядових організацій: громадських, релігійних, благодійних, спрямована на розробку і реалізацію різних профілактичних програм в цій сфері. Їх значення і сила полягають в неординарності і гнучкості підходів до проблеми зловживання наркотиками, що дозволяє використовувати їх потенціал в широкому масштабі. Інформаційна, організаційна, матеріально-технічна підтримка їх співробітниками поліції сприяє систематичному залученню населення до участі в спільному проведенні акцій, конференцій та інших заходів, спрямованих на пропаганду здорового способу життя.

Заходи по роз'ясненню населенню антинаркотичного законодавства, негативних наслідків немедичного вживання наркотиків сприяють підвищенню рівня інформованості та обізнаності громадськості про небезпеку зловживання ними та їх незаконного обігу, запобігання вчиненню дій, що підпадають під дію кримінального та адміністративного законодавства.

Одночасно з пропагандою працівникам поліції важливо здобувати міцні оперативні позиції, у тому числі у молодіжному середовищі, з метою їх подальшого використання при проведенні оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання та припинення правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків.

Досягнення позитивних результатів при проведенні оперативно-розшукових заходів можливе за умови, що ці заходи проводять співробітники поліції, які крім навичок оперативної роботи, володіють необхідними знаннями в області наркології, інформацією про способи виготовлення і споживання наркотиків, а також знайомі зі специфічними поведінковими ознаками, що вказують на вживання наркотичних і психотропних засобів, а також є характерними в період наркотичного голодування [4, с. 60].

Таким чином, важливим кроком у профілактичній діяльності, здійснюваній органами нацполіції, є підготовка фахівців, які володіють знаннями про соціальний, психологічний, медичний, педагогічний, правовий аспекти даної проблеми.

Що стосується спеціальної профілактичної діяльності поліції із запобігання незаконному пропонуванню наркотиків, варто звернути увагу на таке.

Незаконна пропозиція наркотиків – це протиправна діяльність, спрямована на вчинення незаконних операцій з наркотиками. У широкому сенсі скорочення незаконної пропозиції наркотиків становить всю діяльність по контролю за наркотиками за винятком діяльності, пов'язаної зі

скороченням попиту. Вона охоплює весь діапазон дій, які включають в себе наступні заходи.

Комплекс заходів по виявленню каналів і джерел надходження наркотичних рослин і виготовлених з них наркотиків у незаконний обіг щорічно здійснюється в рамках оперативно-профілактичних операцій «Мак», «Батискаф», «Канал» [5, с. 390-397].

Для досягнення більшого ефекту у боротьбі з наркозлочинністю, перед початком операції доцільно налагодити обмін оперативною інформацією про міжнародних перевізників наркотиків, їх зв'язки з наркобізнесом і т. д.

Найбільшу актуальність має в даний час організація і проведення заходів по боротьбі з наркобізнесом. Як відомо, наркобізнес, ставши однією з гілок тіньової економіки, набув самостійного характеру, розвиває своє «виробництво» і канали поширення. У ряді випадків наявні на місцях нечисленні, що працюють з граничним навантаженням, підрозділи правоохоронних органів не в змозі протистояти натиску додаткових виробників наркотиків і реально впливати на наркотичну обстановку.

Боротьба з нелегальним виготовленням наркотиків та їх «розповзанням» через кордони і материки стоїть на порядку денному світової спільноти [6, с. 16]. Зокрема, велике значення надається питанням виявлення та ліквідації підпільних лабораторій з виробництва наркотичних засобів. У зв'язку з цим, при проведенні спеціальних оперативно-профілактичних операцій по боротьбі з наркобізнесом та іншими злочинами, пов'язаними з наркотиками, необхідно зосередити на цьому напрямку найбільш фахових співробітників і забезпечити їх відповідну матеріально-технічну базу.

У спеціальній профілактиці наркозлочинності необхідно забезпечити впровадження в практику такого заходу, як організація контролю за вихідними матеріалами для виробництва наркотиків, посилення режиму їх зберігання, обмеження торгівлі ними.

Важливо відзначити, що наркобізнес спричиняє негативний вплив і на сферу легального обігу наркотичних засобів. В Україні останнім часом все

частіше порушуються правила їх зберігання, виробництва, обліку та інших операцій, виявляються розкрадання, крадіжки та інші зловживання, здійснюються напади на об'єкти зберігання наркотиків в медичних, аптечних та інших установах. Посадові особи не вживають необхідних заходів до збереження наркотичних засобів, а іноді самі стають прямими учасниками злочинів.

Звісно ж, такий стан справ в певній мірі став наслідком послаблення контролю за дотриманням зазначених правил і вимог, що пред'являються до нього.

Відповідно до існуючих правил повинні ретельніше перевірятись особи, які допускаються до роботи з наркотиками в процесі їх виробництва, зберігання і використання, а також у повному обсязі виконуватись вимоги по технічному обладнанню місць і об'єктів зберігання наркотичних засобів.

У зв'язку з цим важливе значення має організація роботи по виявленню порушень встановлених правил виробництва, зберігання, обліку, продажу наркотичних засобів і притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності, що передбачає взаємодію профільних підрозділів нацполіції зі службою з надзвичайних ситуацій, патрульною поліцією, поліцією охорони по контролю за виконанням всіх встановлених у цій сфері правил.

Плануючи і проводячи спеціальну профілактику наркозлочинності, слід враховувати типові недоліки, характерні для процесу здійснення цієї діяльності. Зокрема, йдеться про наступні моменти:

- 1) одноманітність профілактичних заходів, які не орієнтовані на вікові особливості, ступінь залучення підлітка, молодого або дорослої людини у вживання наркотиків;
- 2) низький рівень грамотності педагогів, батьків в проблемах профілактики наркоманії;
- 3) відсутність якісних програм, методичних рекомендацій по роботі з різними віковими категоріями;

4) недостатнє використання в профілактичній роботі можливостей громадських організацій;

5) відсутність особистісного підходу в створенні груп само- та взаємодопомоги;

6) недостатня орієнтація на здоровий спосіб життя, розвиток творчого потенціалу особистості;

7) пасивна позиція у використанні засобів масової інформації, самодіяльних видань освітніх установ для пропаганди позитивних прагнень позбутися наркозалежності, допомоги таємним і явним споживачам наркотичних препаратів знайти вихід із ситуації.

Сама система спеціальної профілактики наркозлочинності дасть ефект в тому випадку, якщо вона буде:

✓ спиратися на наукові дослідження і обґрунтування причин виникнення наркоманії і вчинення наркозлочинів;

✓ носити випереджаючий (превентивний) характер;

✓ використовувати різноманітні форми впливу в цій роботі всіх верств населення, всіх відомств і органів управління, всього населення в цілому;

✓ активно співпрацювати з громадськістю, її формальними і неформальними об'єднаннями.

Звичайно, цей перелік умов ефективності спеціальної профілактичної діяльності далеко не вичерпний, в нього слід додати подолання тих недоліків, «вузьких місць», які зазначені вище, і ряд інших обставин, але перераховані умови – найбільш істотні та глобальні.

Список використаних джерел:

1. Наркотизм и преступность/под ред. Лановенко И.П. Киев: Наукова думка, 1994. 343 с.

2. Хоменкер М.Л., Ожиганов Н.И. Вопросы организации работы органов внутренних дел по борьбе с наркоманией. Ташкент, 1979. 74 с.

3. Предупреждение наркомании несовершеннолетних. Учеб. пособие/Бланков А.С., Вилкс А.Я., Леонтьев Ю.Б. и др. М., 1989. 80 с.
4. Никифорчук Д.Й. Організація і тактика боротьби з розповсюдженням наркоманії. Лекція. Київ: УАВС, 1999. 68 с.
5. Щербань В. Організація боротьби з контрабандою наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Уряду України, Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. Київ, 1998. Т.10. С. 390-397.
6. Гасанов Э.Г. Борьба с наркотической преступностью: Международные и сравнительно-правовые аспекты. Москва: Учебно-консультационный центр "ЮрИнфоР", 2000. 305 с.